

Discussion paper

Nr. 2 Ianuarie 2008

Dumitru Mîzărari

PLANUL DE ACȚIUNI UE-RM: RESTANȚE SAU EȘEC TOTAL?

Institutul pentru
Dezvoltare
și Inițiative Sociale
IDIS "Viitorul"

Discussion Paper

Nr. 2 Ianuarie 2008

Planul de acțiuni UE-RM: RESTANȚE SAU EȘEC TOTAL?

Dumitru Mînzărarî

CUPRINS

Prefață	6
Înghețarea Planului de Acțiuni	10
PCRM nu ar supraviețui în cadrul UE	14
„Modelul rusesc” de guvernare și „realismul politic” occidental	22
Capacitatea Rusiei de a bloca calea europeană	26
Mimarea implementării PAUEM-ului	30
PAUEM – un plan bun în condiții rele	35
Care sunt soluțiile?	38
Recomandări	41

„Singurul lucru necesar pentru triumful răului este că oamenii buni să nu facă nimic”

Edmund Burke

PREFAȚĂ

În numărul doi al culegerii de studii analitice „Discussion Papers”, editate de către Institutul pentru Dezvoltare și Inițiative Sociale (IDIS) „Viitorul”, am decis să ne axăm pe subiectul Planului de Acțiuni UE – RM, subiect care a suscitat abordări dintre cele mai diferite până în prezent. Oportunitatea unei dezbateri serioase pe marginea acestui subiect ne-a fost sugerată și de conferința, organizată în luna decembrie 2007, la Budapesta, de către Institutul Maghiar pentru Relații Internaționale, în cadrul căreia s-a discutat pe larg rolul statelor asociate „Grupului de la Vișegrad” în contextul Politicii Europene de Vecinătate (PEV). Menționăm că, pe parcursul scrierii unui raport specializat pe subiectul rolului „statelor de la Vișegrad” în

promovarea și dezvoltarea PEV și, în special, în evoluția acestei politici în Moldova, a apărut și ideea de a elabora un punct de vedere asupra progreselor și restanțelor, înregistrate de Republica Moldova în procesul de implementare a obligațiilor sale, legate de Planul de Acțiuni.

Apariția acestui studiu coincide cu încheierea Planului de Acțiuni „Uniunea Europeană – Republica Moldova” (PAUEM), care se va încheia oficial la sfârșitul lunii februarie 2008, dar care va continua să servească drept punct de referință în dialogul politic stabilit de UE în raport cu RM și pe parcursul următorilor ani. Cel mai popular punct de vedere asupra Planului de Acțiuni, în acest moment, este legat de faptul că implementarea lui a trezit mai multe dezacorduri decât acorduri consensuale, între autorități și societate, precum și între partidul de gu-

vernământ și partidele de opoziție. Discrepanțele de vedere pe subiectul Planului de acțiuni sunt cu atât mai uimitoare cu cât multe dintre obiectivele și instrumentele acestui Plan de acțiuni au trezit, inițial, entuziasmul majorității actorilor din RM. Ultima perioadă de implementare al acestui Plan a coincis cu apariția unei liste tot mai largi de discrepanțe între societatea civilă și autoritățile centrale asupra succeselor realizate în acești 3 ani de implementare, oferind totodată elemente prețioase de analiză, comparație și reflecția asupra motivelor invocate.

„Intriga” în acest caz fiind palpantă și pe motiv că chiar instituțiile europene și unii parteneri europeni ai Chișinăului oficial au sesizat clar și în repetate rânduri conducea privind restanțele și lacunele serioase în procesul de implementare a PAUEM. Pe lângă exprimarea punctului de vedere care predomină în critica obiectivă, credem, a acțiunilor guvernării moldovenești, studiul și-a mai propus să identifice sursele problemelor ce țin de implementarea PAUEM și să propună soluții. Studiul este de acord cu opinia general acceptată: problemele apărute

țin, în principal, de conducerea de la Chișinău. E limpede că învinuirea conducerii țării de incompetență și ineficiență nu oferă soluții viabile, ci, eventual, alimentează doar argumentele aduse de opoziție, care cere în piață schimbarea guvernării (amintim că într-o țară democratică conducerea se schimbă prin alegeri). Altfel spus, acest studiu a urmărit identificarea de „soluții” și nu promovarea ori susținerea unor interese politice partizane. Ținem să subliniem că prezentul studiu s-a bazat pe o serie de cercetări științifice privind societățile în tranziție, pe studii și rapoarte ce monitorizează procesele democratice pe plan internațional, pe articole din presa autohtonă și străină de referință, care au lipsit de altfel autorilor unor monitorizări interne, efectuate pe parcursul implementării Planului de acțiuni.

Concluzia la care am ajuns este că Chișinăul oficial intenționat nu promovează anumite elemente ale PAUEM, deghizând această ne-dorință de a realiza anumite reforme preconizate în Planul de Acțiuni prin simularea activității și eficienței instituționale, mimând anumite procese sau, în genere, negând

existența unor lacune și restanțe. Un alt obstacol important în procesul de integrare a Republicii Moldova în UE îl constituie politica externă a Federației Ruse privind țara noastră. Chiar dacă această frază sună în stilul teoriilor conspirative fiind respinsă categoric de unii membri ai opoziției, care văd în aceasta o încercare de a justifica greșelile actualei conduceri, afirmăm cu toată certitudinea că Rusia este un factor care nu poate fi ignorat în acest context politic. În majoritatea criticilor aduse guvernării comuniste se oferă aparent niște recomandări (se răspunde la întrebarea ”ce?”, dar nu și la întrebarea ”cum?”), care, de fapt, sunt cunoscute guvernanților, dar care pot funcționa doar în cadrul unui model ideal și care nu iau în considerație obstacolele instituționale existente. Pentru o bună parte a opoziției, scopul principal este să acuze guvernarea, și mai puțin să manifeste o voință de a schimba lucrurile.

În consecință, studiul și-a propus să analizeze caracterul opunerii Rusiei față de eforturile de integrare europeană a Moldovei și să cerceteze posibilitățile de redresare a acestei situații. În opinia noastră, una din soluțiile

privind rezolvarea problemelor relevante mai sus constă în mediatizarea și comentarea pe larg a manevrelor autorităților centrale din RM, pentru ca aceasta să conștientizeze iminența proiectului de modernizare democratică a statului și societății, rolul „curativ” al presiunilor din partea partenerilor europeni. Deloc surprinzător, în acest fel, studiul curent poate servi ca document de politici publice cu scopul de a asista „buna guvernarea” în RM, prin furnizarea unui diagnostic asupra defectelor procesului inițiat, și a soluțiilor necesare, în acest moment politic, ajungând la concluzia, aparent paradoxală, că cele mai dificile probleme de implementare țin în definitiv chiar de structura și caracterul actualei guvernări. Acest fapt modifică natura analizei de evaluare a Planului de acțiuni, adresându-se respectiv nu doar decidenților politici, dar și societății civile în ansamblul său, partenerilor pentru dezvoltare occidentali și grupurilor civile din mediul academic, asociativ, sectorul privat din RM, interesați de facilitarea tranziției democratice din țara noastră în spiritul scopurilor Planului de acțiuni.

Studiul relevă necesitatea schimbării modului de abordare și al strategiilor de asistență în domeniul de dezvoltare social-politică, oferită Moldovei din partea mai multor organizații externe. Dezavantajele unui stat mic prevăd și incapacitatea acestuia de a rezista de unul singur presiunilor externe. Una din metodele folosite în acest sens este de a echilibra sursa influenței externe nocive cu alta, pozitivă, în sensul propriilor interese. Datorită proximității geografice și experienței similare în lagărul socialist în timpul Uniunii Sovietice, grupul de la Vișegrad ar prezenta o sursă de asistență și de susținere importante, din partea Uniunii Europene. În special, datorită faptului că membrii acestui grup împărtășesc această idee. Dar intenția își are și constrângerile sale, deoarece când este vorba de o țară ca Moldova, interesele membrilor grupului de la Vișegrad sunt destul de diverse. Iar unii din ei sunt relativ sensibili la doleanțele Kremlinului, în ceea ce privește relațiile cu fostele republici sovietice. Lucrarea va încerca să

exploreze aceste momente neclare, căutând modele eficiente de cooperare cu grupul de la Vișegrad.

Întrucât prezentul studiu este orientat spre conturarea problemelor, și nu spre idei și poziții, ne-am străduit să menținem caracterul realist al acesteia. În identificarea obstacolelor, am încercat să apelăm doar la critica de natură tehnică, mai puțin la critica morală, și am evitat critica ideologică. Credem că o astfel de abordare are șanse mai mari să evalueze obstacolele politice stabilite și face posibilă atingerea rezultatelor propuse¹. Astfel, ne-am detașat de studiile pe teme similare, care doar înregistrează existența problemelor în modul de implementare a PAUEM. Ne-am propus să cercetăm profund și să scoatem în evidență cauzele problemelor și factorii care au contribuit la apariția și agravarea lor.

---

¹ Raymond Aron, «Оппиум интеллектуалов», Логос 6 (51) 2005, p. 187-188

ÎNGHEȚAREA PLANULUI DE ACȚIUNI

Pentru a înțelege de ce Planul de Acțiuni nu a fost realizat după cum s-a propus inițial, este necesar să privim implementarea lui dintr-o altă perspectivă. Pentru început ar trebui să definim încă odată scopul strategic al acestui document politic, agreat de UE și RM. Nimeni nu poate nega faptul că, în sprijinul schimbărilor de structuri, de mentalități și de instituții în interiorul Republicii Moldova, ca urmare a proximității sale geografice, dar și pe fundalul unor aspirații clar formulate de către societatea și autoritățile sale centrale în privința „vocației sale europene”, Planul de acțiuni include niște scopuri clar determinate și agreate politic². Dacă supunem acest document unei analize prin deconstrucție, adică înțelegem cadrul fundamental, atât forma sa evidentă, cât și implicită, separând elementele ce complică esența sa, și sunt auxiliare, devine evident că el urmărește transformarea sistemului politic în Moldova, sub aspectul democratizării

sale, instituirii unui regim politic competitiv, a unei economii funcționale și competitive, dar și a modernizării unei societăți post-sovietice, sub aspect social, educațional și cultural. Aceste obiective esențiale pentru tranziția post-sovietică creează fricțiuni fundamentale între scop și capacitățile de implementare, spun analiștii politici.

Ceea ce ei nu menționează este legat de paradoxurile alegerii raționale printre actorii de bază ai procesului de transformare: în ce măsură un actor politic rațional va accepta alterarea statutului său curent de dragul unor obiective relativ generale, cum este modernizarea țării, sau până când un actor aflat la putere va putea ține relativ împăcate toate componentele sale politice: ezitanți și reformiști, cripto-conservatori și oportuniști, loialiști și revoluționari? Neclarificarea cursului strategic și „deriva ideologică”, construită doar pe oportunism electoral și pe asumarea selectivă a obiectivelor transformării, conduce implacabil la eșecul schim-

2 Planul de Acțiuni Uniunea Europeană-Moldova (http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/action_plans/moldova_enp_ap_final_en.pdf)

bării, iar acest eșec are consecințe, deja, pentru toți membrii societății: și cetățeni și guvernanți.

Ne-am propus în acest studiu să generăm câteva întrebări sistemice legate de capacitatea existentă de implementare a Planului de Acțiuni, motivațiile actorilor și fezabilitatea generală a PAUEM. Astfel, riscând să fim acuzați de simplificare excesivă, pe parcursul textului este posibil ca PAUEM și expresia ”transformarea democratică” să fie utilizate ca sinonime. Planul de Acțiuni presupune modelarea unui set de echilibre instituționale, care nu i-ar permite unei singure forțe politice să monopolizeze puterea în stat; să asigure condiții pentru funcționarea eficientă a literei legii, urmărind consolidarea instituțiilor democratice în Moldova. Anume aceasta, se poate pretinde, a fost plâsmuită să devină nucleul care să atragă stabilitate, creștere economică, în paralel cu sau urmat de integrarea instituțională a Moldovei în Uniunea Europeană.

Dacă acceptăm punctul de vedere de mai sus, atunci este evident că PAUEM nu este atât afectat de restanțele guvernului de la Chișinău, cât mai degrabă de eșuarea

asumării consecințelor sale de către elitele politice din RM, ceea ce înseamnă, așa sau altminteri, un eșec determinat. Comparată cu începutul anului 2005, când a fost semnat Planul de Acțiuni, situația în jurul domeniilor-cheie ale documentului, în mare parte a stagnat continuu ori chiar s-a agravat. Evaluările independente și rapoartele de progres limitat, produse pe parcursul etapei de implementare de către partenerii UE³ și societatea civilă din RM⁴ indică faptul că există probleme serioase în ceea ce privește instituțiile democratice: corupția este răspândită, libertatea presei este în pericol, sistemul judecătoresc necesită reforme reale pentru a-i asigura libertatea, iar interferența statului în afaceri a devenit un impediment major pentru dezvoltarea economică⁵.

Opiniile dominante în societatea moldovenească insistă că nereușita guvernului de la Chișinău

3 Strategy for development cooperation with the Republic of Moldova: January 2007 – December 2010, Ministerul Afacerilor Externe al Suediei, pp. 2-5 (<http://www.sweden.gov.se/content/1/c6/03/96/44/2303d476.pdf>)

4 ”Planul de Acțiuni Uniunea Europeană – Republica Moldova: evaluarea progresului în semestrul III al anului 2007”, *Euromonitor*, nr.3(7), ed. II, Expert-Grup și Adept (<http://www.e-democracy.md/files/euromonitor08ru.pdf>)

5 Moldova ENP Progress Report, 4 decembrie 2006, p.3 (http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/sec06_1506-2_en.pdf)

de a realiza PAUEM vine de la faptul că acesta este incapabil să facă față până la capăt, ducând lipsă de profesioniști. Și nu este vorba doar de o gerontocrație instalată la putere, ci mai degrabă de un mandat limitat politic la nivelul executivului RM, persistența unor reacții autoritare în formatul verticalei puterii, dar și comunicarea redusă asupra scopurilor și mijloacelor procesului de transformare. Însă o asemenea afirmare nu are o forță explicativă suficientă, pe motiv că guvernarea comunistă a demonstrat nu o singură dată capacitatea sa de a-și atinge scopurile stabilite. Atunci, când dorea și era interesată de acestea cu adevărat. Guvernarea actuală a fost prima în istoria Moldovei care a pus capăt unor aspecte ale crimei organizate în Moldova, ce-i drept, pentru ca apoi să fie învinuiți în presa de opoziție că au înlocuit-o treptat cu propriile mecanisme⁶.

În cazul variatelor proiecte, administrația Voronin a dat de asemenea dovadă de perseverență: construcția unui șir întreg de memoriale pentru comemorarea trecutului sovietic, anul trecut, s-a des-

fășurat excepțional de rapid, spre deosebire de alte proiecte publice. Un alt proiect major al PCRМ, care a fost implementat în pofida protestelor partidelor de opoziție, a fost revenirea la divizarea administrativă a Moldovei după model sovietic, după ce resurse și eforturi substanțiale au fost depuse pentru restructurarea și decentralizarea ei. Acest fapt a avut loc în pofida recomandărilor unilor parteneri din Occident, care au contribuit financiar la reforma administrației publice locale. O altă linie de atac ideologic a ținut de „reabilitarea” istoriografiei sovietice cu privire la identitatea etnicilor moldoveni/români și, respectiv, utilizarea plenară a statului pentru coagularea unui singur punct de vedere oficial, creând proteste și fricțiuni în societate. Oricând a intenționat, conducerea actuală și-a făcut pe plac. Adică este greșit să insistăm că administrația Voronin nu este capabilă să implementeze Planul de Acțiuni, căci aceasta ar însemna faptul ca ea nu are control asupra teritoriului de pe malul drept al Nistrului, iar aceasta este o afirmație totalmente greșită.

Înainte de a trage concluzii privind motivele adevărate ale eșecului PAUEM să privim mai atent asupra domeniilor fali-

6 N. Negru, „Alb și negru: Casa de comerț ‘Soiuz’, centrul comercial ‘PCRM’”, *Jurnal de Chișinău*, Nr. 642 din 30 November 2007 (<http://www.jurnal.md/article/4737/>)

mentare, din punct de vedere al documentului. De fapt, în toate cazurile infractorul și cel care beneficiază de pe urma neexecutării Planului nu este nimeni altcineva decât însăși guvernarea. Sunt ”betege” în special componentele care îi asigură în acest moment PCRМ avantajul politic în comparație cu alte partide și grupuri de interese concurente. Și, convingându-ne de multiple ori de capacitatea guvernării de a-și atinge scopurile propuse, interesul acesteia de a-și menține controlul asupra pârghiilor sistemului politic autohton, și Planul de Acțiuni care tinde să obțină caracterul independent al acestor pârghii, este ușor să soluționăm șarada. Perioada anului 2007, în special, a sugerat că actuala conducere nu este interesată de scopurile esențiale ale PAUEM, mai mult ca atât – le privește drept amenințări pentru existența sistemului de conducere edificat de ea în Moldova.

Alegerile locale generale din iunie, 2007, au condus la o pierdere substanțială de voturi pentru PCRМ. Și aceasta în pofida faptului că partidul de guvernământ a folosit pe larg resursele administrative, inclusiv lansând proiecte populiste pe bani publici, și

a avut la dispoziția sa controlul asupra posturilor de televiziune și radio publice⁷ și a postului privat de televiziune NIT⁸, care au cea mai mare acoperire în țară. Iar în lipsa acestor și altor avantaje, introduse în sistemul politic și abuzate de PCRМ, și pe care PAUEM are scopul să le lichideze, prestația electorală a partidului de guvernământ ar fi avut rezultate și mai modeste. Atunci nu este de mirare de ce fracțiunea comuniștilor a refuzat să discute în ședința în plen a Parlamentului progresul PAUEM, la propunerea lansată de către opoziție la sfârșitul anului 2007. Implementarea adevărată a Planului de Acțiuni Uniunea Europeană – Moldova este periculoasă pentru guvernare, pentru că poate lansa procese, care au șansa de a deveni începutul sfârșitului pentru monopolul de putere al PCRМ.

7 Raportul final al Misiunii de monitorizare a alegerilor OSCE/BIDDО la alegerile locale din RM 3-17 iunie 2007, 21 septembrie 2007 (http://www.osce.org/documents/html/pdf/html/26372_mo.pdf.html)

8 2007 Local Elections in Moldova: Media Monitoring Report, ODIHR, 11 iunie 2007 (http://www.osce.org/documents/html/pdf/html/25023_en.pdf.html) și Full press statement on the second round of local elections in Moldova, ODIHR, 17 June 2007 (<http://www.osce.org/item/25167.html?html=1&lc=MO>)

PCRM NU AR SUPRAVIEȚUI ÎN CADRUL UE

Cercetările existente în problema statelor post-totalitare, aflate în perioada de tranziție pe calea reformelor democratice, indică existența câtorva obstacole majore pe calea democratizării lor. În primul rând este vorba de elitele influente, politice și economice. Dacă reformele democratice care urmează să fie realizate afectează interesele acestor elite, zdruncinând mecanismele și relațiile de influență și economice create, atunci elitele se vor opune înversunat transformărilor. Politicienii sunt susținuți de grupe de interese economice, și în cele mai dese cazuri devin ostatecii acestora, pentru ca în final să lucreze pentru protejarea intereselor lor, devenite comune. Valabilitatea acestei afirmații pentru Moldova se confirmă și prin evaluările progresului Republicii Moldova la implementarea Planului de Acțiuni, care pun în evidență interferența Guvernului în sectorul businessului⁹.

Altfel spus, are loc folosirea mecanismelor puterii de stat

pentru promovarea unor interese economice private. Astfel, anul trecut un studiu efectuat de experții IDIS a ajuns la concluzia că 71% din patrimoniul național sunt deținute de 5 mari societăți pe acțiuni¹⁰. Aceasta și multiple articole din presă indică, că în perioada a două termene electorale consecutive, cât s-a aflat la putere, PCRM a contribuit la edificarea unei arhitecturi de relații economico-financiare, care să le asigure protejarea intereselor. Consolidarea instituțiilor democratice în Moldova, după cum o cere PAUEM, ar duce la pierderea puterii de către PCRM, sau cel puțin pierderea monopolului asupra acesteia din motivul zdruncinării controlului lui asupra proceselor-cheie politico-economice. Ca urmare, vor apărea presiuni pentru redistribuirea accesului la bunurile economice și potențialul financiar. O asemenea perspectivă nefastă pentru actualii mari proprietari de capital din Moldova îi impune să creeze la rândul lor presiune asu-

¹⁰ "Anatol Țăranu: R. Moldova este o țară a capitalismului oligarhic", Moldova Azi, 1 martie 2007 (<http://www.azi.md/news?ID=43420>)

pra PCRМ, pentru a-l menține la putere. Partidul care a venit în politica moldovenească pe calea alegerilor democratice începe să opună rezistență forțelor obiective, care ar putea să-l limiteze sau să-l lipsească de controlul pe care l-a acaparat. Adică, el începe să creeze mecanisme care să îi permită manipularea alegerilor și a sistemului politic, pentru a rămâne la conducere.

Drept model pentru PCRМ servește Rusia, cu sistemul ei autoritar și folosirea din abundență a resurselor administrative și a tehnologiilor politice. Există un șir de argumente în favoarea acestei afirmații. Sistemele autoritare, reprezentate prin elite naționale corupte și oligarhice, pot fi descrise printr-un șir de caracteristici, care le sunt comune. Una dintre caracteristici este (1) *instituirea controlului asupra business-ului lucrativ și asupra fluxului de capital din țară*. Pentru a supraviețui, conducerea autoritară are nevoie de resurse financiare, în varianta ideală, care să-i asigure independența. Aceasta ar proteja-o, de exemplu, de presiunea și dependența față de Occident, care condiționează oferirea asistenței financiare prin promovarea reformelor democra-

tice. Astfel, guvernul Rusiei a luat sub control toate domeniile care oferă potențialul cel mai mare de venit, insistând asupra caracterului ”strategic” al acestora, ele incluzând, evident, zăcămintele de petrol și gaze. O situație similară se observă în Azerbaidjan, Uzbekistan și Turkmenistan.

Moldova emite și ea semnale că fenomenul acesta începe să se consolideze în politica sa internă¹¹. Cu atât mai mult cu cât despre aceasta au început să vorbească și oficialii străini din Moldova: Kalman Mizsei, reprezentantul special al UE pentru Moldova a menționat într-un interviu recent că, pentru a avea succes în atragerea investițiilor străine, țara noastră trebuie să elimine din mediul de afaceri

¹¹ Actualmente, relevarea acestei caracteristici specifice Moldovei este confirmată, în deosebi, de presa de opoziție. Ca o confirmare indirectă amintim de interviul lui Oleg Voronin, fiul președintelui, acordat revistei *Vip Magazin*, unde acesta respinge învinuirile de tipul: ”*Олег Воронин: кому-то выгодно представлять сына молдавского президента рэкетиром*”, 6 martie 2007, agenția rusă de știri *Новый Регион 2*, <http://www.nr2.ru/pmr/108032.html>). Confirmări indirecte pot servi și discuțiile private cu oficialii și experții străini. În cadrul unei astfel de întâlniri, de la sfârșitul anului 2007, a fost conturată o imagine grăitoare: economia Moldovei a fost comparată cu o plăcintă, felilele căreia sunt deja împărțite între actorii influenți interni, care nu doresc să o împartă cu potențialii investitori străini. Un alt caz, care nu a depășit cadrul dialogului privat, este istoria despre scrisorile adresate frecvent de către instituțiile de stat a RM companiilor străine, în care se solicită donații pentru scopuri de binefacere și asistență umanitară, indicându-se chiar și sumele care trebuie transferate solicitantului.

intervențiile ilegale ale oficialilor moldoveni de toate nivelurile¹².

În scopul asigurării, cel puțin formale, a legitimității și pentru a putea motiva în ochii opiniei publice cazurile de persecuție a oponentilor, guvernele autoritare se asigură că dețin (2) *controlul asupra sistemului judecătoresc*. Este cunoscut tuturor judecătorii *Basmannyi* din Moscova, care l-a inculpat pe omul de afaceri Ho-dorkovski și pe partenerii săi. Sunt vestite în acest sens judecătorii beloruse, procesul Andijan din Uzbekistan ș.a.. Există mai multe voci care susțin că și cazul Pasat a avut conotații politice, dar și fără acest exemplu, e limpede că justiția din Moldova se confruntă cu problema independențe sale față de puterea de la Chișinău¹³.

(3) *Controlul asupra instituțiilor responsabile de ordinea publică și abilitate să folosească forța pe teritoriul țării este un alt element propriu conducerilor autocrate*. Acestea sunt folosite preponderent la hărțuirea opoziției, dispersarea demonstrațiilor de protest, urmărirea oponentilor politici,

12 Interviu acordat de Kalman Mizsei agenției BASA-Press, 11 ianuarie 2008 (<http://www.basa.md/?c=news&id=335269#335269>)

13 "Freedom in the World – Moldova" Freedom House Report 2007 (<http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=22&year=2007&country=7232>)

etc. Atât în Rusia¹⁴, Bielorusia, Azerbaijan, cât și în Moldova, în special în ultimii ani, s-au înregistrat mai multe cazuri în acest sens¹⁵. Polițiștii moldoveni au acționat brutal contra opoziției și a jurnaliștilor, cazuri de presiune asupra opoziției fiind înregistrate, mai ales, înainte de alegerile din vara trecută¹⁶.

Pentru a opera efectiv, oricare guvern, fie acesta chiar totalitar, are nevoie de cooperarea sau acordul tacit al populație, grupuri și instituții cu care se identifică¹⁷. În cazul sistemelor politice autoritare, această condiție subînțelege eforturile guvernării de a menține populația în afara politicii, fie dezinteresată, fie convinsă că nu poate schimba nimic, și de a marginaliza sau lichida oricare idei care contrazic poziția oficială. Republica Moldova este un ciob dintr-un sistem totalitar, Uniunea Sovietică. Într-adevăr,

14 Emisiunea "Плавленный сырок" la postul de radio *Эхо Москвы*, realizată de Victor Șenderovici, din 29 decembrie 2007 (<http://www.echo.msk.ru/programs/plsyrok/>)

15 "Încălcări ale dreptului omului în Republica Moldova", BBCRomanian.com, 6 martie 2007 (http://www.bbc.co.uk/romanian/news/story/2007/03/070306_moldova_drepturile_omului.shtml)

16 "15 membri ai PL reținuți de poliție timp de câteva ore", BBCRomanian.com, 27 martie 2007 (http://www.bbc.co.uk/romanian/news/story/2007/03/070327_chisinau_arestari.shtml)

17 Gene Sharp, „From Dictatorship to Democracy: A Conceptual Framework for Liberation”, *The Albert Einstein Institution*, 2002, p. 22

Moldova a moștenit foarte multe de la sistemul totalitar sovietic, cea mai „prețioasă” moștenire (din punctul de vedere al capacității de supraviețuire al unui stat autoritar) este populația sa analfabetă politic, pasivă politic, deseori absolut indiferentă¹⁸. Studiile în materie de comunicație au demonstrat că anume publicul mai puțin calificat, deci mai ignorant, și poate fi cel mai ușor supus manipulărilor stilistice și retorice¹⁹.

O guvernare autoritară are nevoie să domine spațiul informațional din țară pentru a furniza populației doar mesajele sale. Datele statistice arată că în Moldova televiziunea este cea mai importantă sursă de informare în masă, gradul de audiență constituind 72.7%, din mass-media televiziunea bucurându-se de cea mai mare încredere (52.6%), urmată de radio (12.6%)²⁰. Astfel se ex-

18 Un exemplu în acest sens ar fi faptul că ”Barometrul de opinie publică – mai 2007”, realizat de către Centrul de Investigații sociologice și marketing CBS AXA, la comanda Institutului de Politici Publice, a arătat că doar 2.8% din respondenți urmăreau ședințele Parlamentului difuzate la televiziunea și radioul public, iar altele 13,6% o faceau frecvent (B13). Alte exemple relevă vulnerabilitatea unei mari părți a populației la mesajele populiste.

19 G. Ray Funkhouser & Nathan Maccoby, „An Experimental Study on Communicating Specialized Science Information To a Lay Audience”, *Communication Research*, 1974, 1; p. 110

20 ”Barometrul de opinie publică – noiembrie, 2007” CBS AXA și IPP

plică de ce televiziunea publică și canalul privat NIT, singurele care emit pe teritoriul întregii țări, sunt sub controlul partidului de guvernământ. Aceeași situație se constată și în cazul postului de radio public, cu acoperire pe întreg teritoriul Moldovei. Compania publică *Teleradio-Moldova* continuă să depindă financiar de guvernarea actuală, caracterul său public devenind astfel formal, de fapt, anulat²¹. În felul acesta se realizează un alt scop al conducătorilor autoritare, și anume, cel al (4) *controlului și dominării spațiului informațional*.

Un alt element obligatoriu al arhitecturii unui stat autoritar este (5) *centralizarea puterii* sau instituirea așa - numitei ”verticale de putere”, cum a fost botezată în Rusia. În Moldova fenomenul s-a manifestat prin distrugerea de către PCRM a eforturilor de edificare a unui sistem de administrare publică locală eficient. Revenirea la structura administrativă din perioada sovietică, cea a raioanelor, a avut nu doar o semnificație simbolică, dar și practică. Cercetările privind statele autocrate au constatat clar

21 Full press statement of the second round of the elections on 17 June 2007, ODIHR, 18 June 2007, p.2 (http://www.osce.org/documents/html/pdf/othtml/25167_mo.pdf.html)

că astfel de guvernări își mențin puterea, în special, datorită faptului că generează și cultivă dependența populației față de stat, atât privind securitatea, cât și menținerea condițiilor elementare de viață, de supraviețuire. Exact acest tip de dependență se străduiește să mențină conducerea Moldovei în prezent, căci o populație care beneficiază de o alegere liberă, este capabilă să-și protejeze cu hotărâre drepturile.

Tendențele autoritare ale partidului de guvernământ au fost previzibile încă din 2001, când a venit la putere, prin reîmpărțirea administrativ-teritorială revenindu-se la raioane. Aceasta a fost o acțiune menită să instituie un control mai mare asupra regiunilor, mărinđ dependența acestora de centru și excluzând posibilitatea independenței județelor cu potențial economic mai înalt. În statele autoritare, această componentă presupune și acapararea controlului asupra legislativului sau, dacă acest lucru nu este posibil, „imobilizarea” acestuia în contextul luptei politice interne. Cazul Moldovei nu contrazice trendul indicat: în urma alegerilor, parlamentul Republicii Moldova s-a pomenit sub controlul PCR. De facto, Mol-

dova s-a transformat într-o țară semi-prezidențială, condusă de președintele Vladimir Voronin, care a rămas în același timp și liderul Partidului Comuniștilor. În consecință, separarea puterilor în stat nu s-a realizat, a fost consolidată verticala puterii, a fost impus votul majorității parlamentare în luarea unor decizii de natură politică (policy)(ceea ce a generat excluderea opoziției din mecanismul de luare a deciziilor și diminuarea numărului de politici alternative în Republica Moldova).

Nu putem ignora un alt factor important, caracteristic majorității sistemelor politice autoritare. Deja am menționat interesul acestora de a ține masele largi cât mai departe de politică, cultivând indiferența, analfabetismul politic, gândul că lucrurile sunt irevocabile, imuabile. Pentru a avea succes în aceste eforturi, guvernarea autoritară se va strădui să controleze tensiunea din interiorul maselor, menținând-o la un grad nepericulos. Marile proteste și revolte au izbucnit atunci, când tensiunea nu a fost menținută, când a apărut un lider sau o idee-pivot, care au dirijat erupția de proteste. Din această cauză, conducerile autocrate se

vor strădui, în primul rând, să asigure un nivel minim acceptabil de viață, vor lansa acțiuni și proiecte populiste, mediatizate pe larg în rândul maselor, făcând uz de dominația spațiului informațional. Astfel, este lansat un (6) *mecanism de acțiuni pentru a diminua tensiunile din societate*, care să servească drept paratrănet, evitându-se, prin urmare, amploarea protestelor până la cota critică. În Moldova, fenomenul se caracterizează și prin: propaganda privind protecția păturilor socialmente vulnerabile; crearea impresiei de majorare a salariilor și pensiilor; construirea și renovarea unor obiective de interes cultural și religios, etc.

În ultimii ani, unul din principalele elemente care a dus la de-tensionarea societății îl constituie volumul mare al remitențelor de peste hotare. Astfel, banii din străinătate permit celor rămași în Moldova să ducă o viață decentă și să nu simtă lipsurile din cea mai săracă țară din Europa, dar și creează așteptări și percepții pozitive privind viitorul²², dez-amorsându-se orice intenție de proteste sociale.

22 Conform Barometrului de opinie, noiembrie 2007, circa 31% din respondenți consideră că în anul viitor vor avea un nivel de trai mai bun, pe când 31.6% consideră că viața nu li se va schimba.

Un aspect special, de o importanță tot mai mare în ultima vreme, îl are și relația guvernare-biserică, relație care capătă contur clar de colaborare în Rusia și Moldova. Acest parteneriat ciudat are, după noi, același scop – de control al posibilelor tulburări sociale: cu ajutorul bisericii să reducă potențialul de protest în mase și să cultive loialitatea față de autoritățile actuale. Luându-se în considerație faptul că nu poate exista un vid ideatic și că naționalismul și comunismul sunt ideologii neatractive pentru moldoveni, biserica a fost chemată să umple golul ideologic care s-a creat în societatea moldovenească. Astfel, PCRM folosește biserica, mai exact, Mitropolia Moldovei drept (7) *instrument ideologico-spiritual de control* pentru a-și spori capacitatea de conducere a populației. Menționăm că această avantajare deschisă a unei singure biserici încalcă principiul separării bisericii de stat și creează premise pentru tensiuni interconfesionale, pe care puterea știe să le convertească abil în piese de manevră în jocurile electorale și politice interne.

Această colaborare dintre puterea politică de la Chișinău și o parte a bisericii constituie un aspect

deosebit de important, luându-se în considerație ultimele sondaje, care arată că 84% din populație are încredere în biserică²³. Folosindu-se de mecanismele de influență edificate pentru a genera fonduri, PCRМ a dispus construirea și renovarea unui șir de biserici. În acest context, solicitarea președintelui Voronin adresată bisericii să susțină PCRМ în alegerile din 2009²⁴ nu a provocat nimănui stupeoare. La întâlnirea de pomină din 10 iulie 2007 de la mănăstirea din Condrița, unde au avut acces doar jurnaliștii de "curte", conducătorul statului a fost flatat cu următoarea frază: "Sunteți tatăl nostru, cum o să ne spuneți, așa o să facem. Noi suntem corabia, iar Dumneavoastră sunteți cârmaciul". Șeful statului la rândul său a satisfăcut solicitarea clerului Mitropoliei Moldovei și a ordonat, literalmente, Parlamentului să modifice proiectul de lege privind cultele, care fusese deja vizat de instanțele europene. De asemenea (conform mass-mediei), președintele Vladimir Voronin a dat asigurări că va permite introducerea *Religiei* în școală, ca disciplină obligatorie,

în cazul în care partidul său va câștiga alegerile din 2009. Această cooperare a fost foarte avantajoasă pentru comuniști, deoarece chiar în timpul alegerilor generale locale din anul trecut, preoții din Mitropolia Moldovei nu au întârziat să facă agitație electorală printre enoriașii în favoarea PCRМ²⁵, discreditându-i pe concurenții electorali ai comuniștilor. Președintele țării continuă să folosească orice prilej de a tensiona relațiile dintre Mitropolia Moldovei, aflată sub jurisdicția canonică a Patriarhiei Ruse, și Mitropolia Basarabiei, aflată sub oblăduirea Patriarhiei Române, încercând în felul acesta să mobilizeze o parte a populației în susținerea politicii sale anti-românești.

Este evident că toate cele șapte elemente proprii conducerilor autoritare, descrise anterior, sunt caracteristice guvernării comuniste din Republica Moldova. Ele asigură menținerea la putere a PCRМ, prin influențarea opiniei publice, prin mimarea instituțiilor și proceselor democratice, și prin încercările de a manipula alegerile. Importanța acestor

23 "PCRМ continuă să rămână favorit în alegerile viitoare", Info-Prim Neo, 29 decembrie 2007 (<http://info-prim.md/?a=10&nD=2007/12/29&ay=12361>)

24 "Voronin a cerut ca preoții să susțină PCRМ la alegerile din 2009", 22 iulie 2007 (<http://www.basarabeni.ro/stiri.php?action=read&pagina=681>)

25 "Monitorizarea procesului electoral la alegerile generale locale din RM", Raportul nr. 3, 10-30 mai 2007, Coaliția-2007, p.7 (<http://www.interlic.md/files/Raport-rom-III-final-rom.doc>)

condiții pentru sistemele politice autoritare în păstrarea puterii este evidentă mai ales în ajunul și perioada scrutinelor electorale. Anume atunci se intensifică presiunea asupra legislativului pentru a modifica legislația electorală și condițiile desfășurării alegerilor în așa mod ca să fie favorizat partidul de guvernământ și dezavantajată opoziția. Astfel, în alegerile din vara anului 2007, PCRM a insistat să se modifice modul de desfășurare a dezbaterilor, acestea urmând să fie mai bine controlate; a majorat suma de bani pe care candidații electorali aveau dreptul să o folosească, etc. Mai recent, Parlamentul RM a aprobat o nouă lege privind modificarea pragului de trecere în Parlament pentru partide politice (de la 4 la 5%); interzicerea blocurilor electorale; schimbarea modul de finanțare al actorilor politic în cadrul campaniilor electorale, dar care nu reglementează adecvat modul în care și resursele administrative, folosite pe larg de către partidul aflat la putere, vor putea fi diminuate ori eliminate cu totul. Aceste manevre legislative, care au loc cu mai bine de un an până la următorul ciclu politic înclină din nou balanța în favoarea PCRM.

Renunțarea la practicile trecute, în care partidul majoritar de guvernământ putea să aleagă cu de la sine putere cu cât să câștige în alegeri, sprijinindu-se pe un aparat birocratic de stat loial și inert sub aspect profesional, ar însemna o pierdere iminentă a luptei electorale. Aplicarea minuțioasă a legislației cu privire la Codul electoral și separația clară a competențelor între cele 3 puteri ale statului ar însemna, la rândul său, o pierdere de avantaje strategice, încă folositoare în scopul mobilizării de electorat și „țintuire” a opoziției prin diverse procese umilitoare ori campanii murdare de presă (NIT, Rezonans). Din același motiv, integrarea instituțională în UE ar lipsi PCRM de aceste mecanisme de menținere a puterii. Comuniștii ar pierde astfel „avantajele” obținute în perioada guvernării sale. Nu ar mai fi capabili să controleze procesele economice și fluxurile financiare, să manipuleze opinia publică, să folosească justiția și organele ordinii publice pentru a intimidă concurenții politici. Integrarea instituțională în Uniunea Europeană ar grăbi apusul PCRM, rezultând în pierderea influenței și puterii politice pe care le are în acest moment.

„MODELUL RUSESC” DE GUVERNARE ȘI „REALISMUL POLITIC” OCCIDENTAL

În mod obiectiv, PCRM nu doarește să piardă puterea și, în mod netăgăduit există numeroase semnale că elitele acestui partid robust sunt hotărâte să păstreze cu orice preț actualul control „de fier” asupra regimului politic și sistemului de guvernare în RM. Dincolo de reflexul natural al unui actor politic trebuie să privim această chestiune și sub aspectul efectelor asupra scenei politice. Astfel, aflarea PCRM la putere nu a ajutat RM să devină mai democratică ori mai prosperă, iar sistemul de partide a devenit mult mai dezechilibrat decât era înainte de 2001; fiecare nou scrutin electoral se transformă, de fiecare dată, într-o luptă pe viață și pe moarte între curente esențial polarizate, iar cetățenii devin tot mai înstrăinați de procesul politic, în ansamblu. Frica de a pierde puterea s-a dovedit prin reacția președintelui țării după alegerile locale din vara trecută, când la 28 iunie 2007 el i-a invitat la reședința sa din Condița pe diplomații străini acreditați la Chișinău.

Interpretat de mai mulți observatori drept un posibil semnal de schimbare a priorităților politicii externe ale Chișinăului²⁶ sau drept o încercare de acomodare a Rusiei de către Vladimir Voronin la doar două zile până la următoare întâlnire cu președintele Putin, acest gest, de fapt, poate avea semnificații mult mai profunde. Cuvintele președintelui moldovean sunaseră dezamăgitor, afirmând că partenerii noștri din Occident nu ne-au susținut atunci când Moldova înfrunta Rusia de una singură, că asistența lor financiară nu se prea simte, au pus la îndoială dorința lor sinceră privind retragerea trupelor ruse din Transnistria, adresând întrebarea dacă occidentalii nu folosesc subiectul retragerii doar pentru a irita Rusia. Faptul denotă o cunoaștere superficială a mecanismului de funcționare a UE, a ajutorului pe care ni-l poate ea acorda, și a modului de gândire de natură nomenclatu-

26 Vladimir Socor, "Is Moldova's President Dropping the European Banner?", *Eurasia Daily Monitor*, vol.4, no. 127, 29 iunie 2007 (http://www.jamestown.org/edm/article.php?article_id=2372261)

rist-sovietică, care vede acțiunile Occidentului neapărat orientate împotriva Rusiei. Astfel de concluzii nu se deosebesc mult de cele ale oficialilor ruși, care au intoxicat poporul lor, încercând să-l mobilizeze după principiul ”asediului total”, sau de judecata liderilor de la Tiraspol.

Se creează impresia că Vladimir Voronin, constrâns de Kremlin cu Memorandumul Kozak în 2003, a mizat pe faptul că dacă va ataca dur politicile Moscovei în Moldova, atunci va obține ajutor și susținere necondiționată din partea Occidentului. Pe semne că în calculele lor, strategii și consilierii președințiali au reconsiderat utilitatea unor practici ale Războiului Rece, atunci când SUA a susținut anumite regimuri autoritare, închizând ochii la modul lor de guvernare, pentru a înfrunta Uniunea Sovietică. Adică, se pare că guvernarea comunistă a sperat că dacă își va înăspri retorica în raport cu Federația Rusă, atunci banii occidentali vor curge gârlă în Moldova, și partenerii din vest vor închide ochii la practicile sale autoritare de guvernare. E dificil să explici altfel mișcările Chișinăului, care a ignorat semnalele clare că Rusia ar putea supune Moldova presiunilor

comercial-economice, și nici măcar nu a încercat (!) să-și reducă dependența de Rusia pentru a amortiza efectele unor posibile răspunsuri aspre din partea ei. Analizând în tandem învinuirile aduse diplomaților occidentali de ajutor insuficient în confruntarea cu Rusia și pe drept cuvânt aventura de politică externă în relațiile moldo-ruse, răspunsul de mai sus pare să aibă cea mai puternică forță explicativă, dacă excludem o altă explicație, cea a incompetenței.

Judecând după criticile deschise și mai voalate din parte Occidentului în perioada alegerilor, anul trecut, precum și după insistența partenerilor din vest în sensul necesității dezvoltării și promovării autentice a instituțiilor democratice, se pare că speranțele PCRM de a avea mâinile libere acasă, au eșuat. În același timp, scrutinul din Găgăuzia, iar apoi mai târziu și cel din Chișinău au sugerat că într-un sistem politic competitiv pentru comuniști crește semnificativ riscul ca aceștia să fie împinși pe marginea autostrăzii politice. Aici se vede adevărata natură a guvernării, conducerea PCRM fiind reprezentată preponderent de către foști funcționari și no-

menclaturişti cu şcoală sovietică. Faptul retoricii aspre şi de reproş adresate diplomaţilor occidentali, din partea preşedintelui moldovean, în acelaşi timp sugerând că Rusia este prietenul adevărat al Moldovei este indicativ. Dar şi mai indicativ este faptul că relaţiile îngheţate dintre Moscova şi Chişinău s-au refăcut imediat după alegerile locale. Apar tot mai multe motive în susţinerea ipotezei că preşedintele Voronin, posibili sub presiunea colegilor de partid, şi convingându-se că Occidentul nu este predispus să închidă ochii la încercările partidului său de a manipula alegerile, să-şi şi schimbat miza. Iar modelul rusesc de guvernare şi de alegeri devine extrem de atractiv pentru un grup de interese sau partid politic care doreşte să evite pierderea puterii.

Problema unică ar fi iarăşi critica posibilă din Occident, şi repercusiunile financiare pentru conducerea actuală. Doar guvernarea comunistă în continuare are nevoie de asistenţa financiară a partenerilor şi organizaţiilor occidentale, pentru a fi capabilă să menţină deficitul bugetului de stat cât mai mic posibil, şi să suporte programe sociale şi populiste, care altfel nu ar fi argu-

mentate financiar. La fel, pentru a menţine aparenţa unei creşteri economice, PCRМ are nevoie să evite revenirea Rusiei pe calea războiului comercial-economic cu Moldova. Astfel dilema conducerii actuale a Moldovei este că ea depinde în mare măsură de continuarea suportului din partea a două puteri care urmăresc în Moldova scopuri ce se confruntă reciproc.

În timpul vizitei sale la Chişinău, în luna noiembrie 2005, Andrei Kokoşin, preşedintele Comisiei Dumei de Stat a Rusiei pentru CSI şi relaţiile cu compatrioţii, a expus deschis dezaprobarea faţă de aspiraţiile europene ale Moldovei. Apoi, revenit la Moscova, într-un interviu acordat jurnaliştilor Kokoşin a insistat că ”dacă Moldova va miza în continuare pe integrarea în UE, ea riscă să piardă statutul de partener strategic al Rusiei”, căci după cuvintele sale ”construirea relaţiilor strategice şi cu UE şi cu Rusia este un lucru dificil, pentru că Bruxelessul şi Moscova sunt concurenţi”²⁷. La fel, integrarea RM în UE ar contribui la crearea unui sistem democratic în Moldova, care

27 ”Президент Молдовы обсуждает в Москве вопросы, связанные с решением энергетических проблем”, Infotag, 26 noiembrie 2005 (<http://press.try.md/view.php?iddb=Main&id=67798>)

ar fi mai dificil de controlat și mai puțin vulnerabil la presiuni externe, excluzând dominarea absolută a lui de un singur partid sau grup de interese. Dimpotrivă, instituirea unui sistem autoritar în Moldova, după modelul celui din Rusia, ar fi mai preferabil pentru Moscova. Capacitatea Rusiei de a influența procesul de integrare europeană al Moldovei nu trebuie subestimat. În prezent confruntarea dintre Rusia și Occident este într-o continuă creștere, iar unul din motivele esențiale este anume iritarea Rusiei față de sporirea activității Occidentului în spațiul post-sovietic.

Mai devreme sau mai târziu această luptă dintre Occident și Rusia se va contura mai clar sub o formă sau alta și în Moldova. Creșterea tendinței pe care comentatorii occidentali o numesc ”putinism”²⁸ în spațiul post-sovietic este imposibil de ignorat, și acest fapt nu poate să nu fie atractiv pentru PCRM. O dovadă recentă a extinderii acestui fenomen și în Moldova o constituie noile inițiative ale PCRM de modificare a legii partidelor politice și a Codului Electoral, acțiuni care se încadrează bine în conceptul ”putinismului”.

Însă acest model nu va semăna pe dinafară cu modele autoritare, ci se va deghiza în spatele unei fațade democratice. Căci a devenit clar pentru elitele corupte naționale, oligarhice și antideocratice, că un sistem care are o deghizare democratică, cu un parlament fictiv și iluzie de pluralism este mai atrăgător pentru ele, și mai ușor de dirijat, decât sistemul care nu are o astfel de acoperire²⁹. Pentru a construi un astfel de sistem, se folosește o retorică democratică, care să prezinte acțiunile autoritare într-o lumină acceptabilă pentru mase, pe de altă parte atacând caracterul pluralist al societății democratice, în detrimentul reprezentării diverselor interese. Adică, se urmărește edificarea unui sistem politic care arată ca unul democratic pe dinafară, pe când instituțiile sale funcționează în mod autocratic, susținând monopolul de putere al unei forțe politice³⁰.

28 ”Россия может начать экспорт путинизма”, The Guardian, 21 noiembrie 2007 (<http://www.inosmi.ru/stories/01/05/29/2996/237946.html>)

29 Ibid.

30 Ivan Krastev, ”Democracy’s „Doubles”, *Journal of Democracy*, vol. 17, nr. 2, aprilie 2006, pp. 53-54

CAPACITATEA RUSIEI DE A BLOCA CALEA EUROPEANĂ

Un astfel de scenariu poate să pară neverosimil în Moldova, în opinia unor observatori. Însă dezamăgirea președintelui Voronin de la Condiția nu este sugerată doar de interpretările greșite ale acțiunilor și inacțiunilor Uniunii Europene. Președintele moldovean și alți oficiali au primit mai multe sugestii din partea unor state membre ale UE să își soluționeze problemele cu Rusia într-un cadru bilateral. Mai multe surse arată că până și cancelarul german Angela Merkel i-ar fi spus direct lui Vladimir Voronin acest lucru, ceea ce înseamnă că aceste state membre ale UE consideră că trebuie să-i facem Rusiei mai multe concesii. Iar concesionile oferite Rusiei pot conduce la pierderea suveranității și renunțarea la opțiunea de integrare europeană. Desigur că o parte din vină o poartă însăși guvernarea comunistă, plătind astfel prețul pentru politica externă duplicitară și neclară, manevrând între UE și Rusia. Însă nu trebuie desconsiderate nici capacitățile enorme ale Rusiei de a înfrânge Moldova în competiția pentru lobby-ul statelor europene. Un recent studiu al

noului Consiliu european pentru politică externă (ECFR) a scos în vileag capacitatea Rusiei de a influența atitudinea unor membri ai Uniunii Europene față de țările din spațiul post-sovietic³¹.

Astfel, studiul a separat membrii UE în cinci categorii și anume: ”cal troian”, adică statele care desapără interesele Rusiei în cadrul UE, ”partener strategic”, pentru statele care beneficiază de o relație ”specială” cu Moscova și care subminează ocazional politicile comune europene în folosul Rusiei, ”pragmatici amicali”, în cazul celor care au relații strânse cu Rusia și oferă prioritate intereselor economice naționale în detrimentul intereselor politice europene, spre deosebire de ”pragmaticii reci” care se tem mai puțin să vorbească împotriva Rusiei în relațiile internaționale, iar puținele state care sunt deosebit de dure în critica adusă politicilor Rusiei au nimerit în categoria ”războinicilor”³².

31 ”A power audit on EU-Russia relations”, ECFR Policy Paper, Mark Leonard și Nicu Popescu, noiembrie 2007, (http://ecfr.3cdn.net/456050fa3e8ce10341_9zm6i2293.pdf)

32 Ibid., p.2

Confruntând rezultatele politicii externe abile a Rusiei, critica și presiunea unor parteneri occidentali, guvernarea comunistă nu poate să nu observe în același timp cum stau lucrurile în alte state din spațiul post-sovietic. În majoritatea acestora există conduceri autoritare, care rămân la putere, iar alagerile sunt folosite doar drept instrument de legiferare a continuității guvernării lor. În unele cazuri, ca de exemplu în Bielorusia, Uzbekistan, Tadjikistan și alte state, Occidentul condamnă și critică acest fenomen, dar nu poate face nimic, pentru ca ele sunt sub tutela Moscovei, beneficiind inclusiv de suportul material al acesteia. În alte cazuri, cum sunt cele ale Azerbaidjanului și Kazahstanului organizațiile internaționale și statele occidentale sunt mai cruțătoare în critică, în pofida încălcărilor din timpul alegerilor și deficienței instituțiilor democratice din aceste țări. Mai considerăm și faptul că aceste state sunt independente financiar, spre deosebire de Moldova. Cei care condamnă Occidentul pentru o astfel de politică externă, insistă că ea este rezultatul intereselor pragmatice și al luptei pentru accesul la energie între Est și Vest.

Un exemplu foarte recent din Georgia arată de asemenea ambiguitatea comportamentului state-

lor occidentale în evaluarea procesului democratic în unele țări post-sovietice. Inițial Misiunea de monitorizare a alegerilor a OSCE a evaluat pozitiv alegerile prezidențiale din această țară din Caucaz, totuși menționând încălcări, dar insistând că acestea au corespuns standardelor internaționale pentru alegeri democratice³³. Ulterior, câteva zile mai târziu, diplomatul german Dieter Boden, care este bine cunoscut în Moldova din vara anului trecut, când a condus Misiunea OSCE pentru monitorizarea alegerilor generale locale, a declarat într-un interviu publicat în ziarul german *Frankfurter Rundschau* că în Georgia, ”în timpul numărării voturilor au avut loc falsificări deliberate”, dar insistând că informația a devenit accesibilă pentru observatori doar mai târziu³⁴. Criticii afirmă, că această schimbare de opinie a avut loc sub presiunea demonstrațiilor opoziției georgiene. Pare să existe totuși un tratament care întruchipează într-un fel duble standarde în modul în care Occidentul tratează statele în spațiul post-sovietic.

33 ”Georgian election in essence consistent with most commitments but challenges must be addressed urgently”, OSCE/ODIHR Press-release, 6 ianuarie 2008, (<http://www.osce.org/item/29183.html>)

34 ”Charge of fraud surface in Georgian elections”, Deutsche Welle, 10 ianuarie 2008 (<http://www.dw-world.de/dw/article/0,2144,3049934,00.html>)

Adică, dacă la Chișinău s-a mizat pe faptul că Occidentul ar putea închide ochii la practicile ne-democratice ale guvernării comuniste, în cazul în care Moldova va fi critică în relațiile cu Rusia, atunci aceste mize nu ar fi lipsite complet de motive. Este altceva că PCRM nu a reușit să facă diferență între cazul Moldovei și ale celorlalte state menționate în modul diferit în care suntem tratați de majoritatea statelor din Occident. Dar și aici există vina partenerilor din UE, care se manifestă prin caracteristicile culturii europene de comunicare politică, pe care aceștia o practică, fiind deseori interpretată de guvernarea comunistă ca aprobare tacită a unor acțiuni și politici ale sale. Drept urmare, această preocupare aproape fanatică a europenilor de a fi ”politic corecți” este înțeleasă de păturile largi ale populației drept susținere și încurajare a acțiunilor actualei guvernări din partea UE. Un exemplu ilustrativ în acest sens este declarația lui Paolo Berizzi, șeful secției politice și economice a Delegației Comisiei Europene în Moldova, făcută recent, în care a insistat că Moldova a înregistrat succese în implementarea PAU-EM³⁵, ca apoi să vină cu un șir de

precizări, menționând și neajunsuri³⁶.

Este necesar de menționat și rolul negativ jucat de mass-media autohtonă loială guvernării, care prezintă în știri doar fragmentele pozitive ale evenimentelor, evitând să indice și critica. Fiind dependentă de doi poli de putere externă, conducerea Moldovei este sortită să fie expusă presiunilor puternice din două direcții. Pe de o parte UE nu este capabilă să ne protejeze de loviturile din partea Rusiei, și să ne compenseze posibilele pierderi în urma deteriorării relațiilor cu Rusia. La fel, UE în pofida implicării mai active în soluționarea problemei transnistrene, s-a arătat ineficientă în acest context, cel puțin în opinia și contrar așteptărilor liderilor PCRM. Dovadă a acestui fapt sunt ultimele declarații ale președintelui Voronin, despre rolul important al Rusiei în soluționarea diferendului transnistrean. La fel au fost lansate semnale că Rusia ar putea compensa finanțarea pe care Moldova o primește din partea UE, în cazul dacă atinge o înțelegere cu Moldova asupra

---

ianuarie 2008 (http://www.deca.md/?cat=info_europa&id=110)

35 ”Paolo Berizzi: Moldova a înregistrat succese în implementarea Planului de Acțiuni Republica Moldova-Uniunea Europeană”, *Deca-Press*, 11

36 ” Паоло Беризци отмечает успехи Молдовы во внедрении плана действий ПМ – ЕС”, *Infotag*, 11 ianuarie 2007 (<http://www.azi.md/news?ID=47666>)

problemelor de interes comun. Pre-siunile Moscovei iau diferite forme: în conversațiile private, diplomații ruși vorbesc direct cu oficialii moldoveni, întrebându-i de ce doresc să adere la UE, dacă Europa nu vrea să accepte Moldova, așa cum este ea. Și, confruntându-se cu riscul de a pierde pozițiile sale pe arena internă, inclusiv datorită efectelor nocive pentru economia națională a confruntării cu Rusia, PCRМ ar putea încerca să-și modifice strategia.

În interiorul PCRМ există suficienți membri influenți, de formație crip-to-sovietică, care ar fi mai degrabă tentați să aleagă un curs de apropiere accelerată de Rusia în schimbul reintegrării Moldovei, și sprijinului Kremlinului pentru menținerea PCRМ la putere, în stilul "democrațiilor de fațadă", decât să admită „europenizare”, care ar fi echivalentă cu pierderea controlului lor asupra unor domenii de interes exclusiv mercantil (spații economice protejate clientelar de stat în schimbul loialității de partid), ori structuri ideologice, impuse în mod arbitrar cu statut de politică oficială a statului, în condițiile în care aceste decizii trezesc mai multe conflicte decât soluționează probleme (istoria integrată, denumirea limbii oficiale în RM). În acest caz, continuarea stagnării premeditate a implementării Planului de Acțiuni este doar

în sprijinul intenției de apropiere de Moscova. Ca urmare, Moldova nu va fi pregătită să devină membru al UE încă mult timp, adică nu se va integra instituțional în ea.

Chișinăul dorește oficial să obțină diverse beneficii pe care le poate oferi UE, dar insistă să păstreze anumite mecanisme interne, care favorizează hegemonia PCRМ, ca o piatră de moară asupra actualului sistem politic din RM. Astfel, conducerea de la Chișinău depune eforturi vizibile pe plan diplomatic, acceptând paradigma avansată de R.Prodi „totul în afară de integrare instituțională”. Această nouă strategie presupune obținerea din partea UE a accesului Moldovei la ”cele patru libertăți UE”, cum sunt libertatea circulației bunurilor, persoanelor, serviciilor și capitalului³⁷. Obținerea acestor preferințe fără integrarea instituțională îi va permite guvernării să evite restructurarea sistemului politic moldovenesc, și să beneficieze în urma acestora, inclusiv pe motiv că ele vor contribui eficient la scăderea tensiunii sociale, și chiar ar putea crește popularitatea PCRМ.

37 ”Молдова и ЕС должны выработать новый документ о принципах дальнейшего сотрудничества”, agenția *Novosti-Moldova*, 11 ianuarie 2007 (http://www.newsmoldova.ru/news.html?news_id=670476&date=2008-01-11)

MIMAREA IMPLEMENTĂRII PAUEM-ULUI

Datorită popularității ideii de integrare europeană, aceasta fiind cunoscută majorității cetățenilor, și pentru a nu pierde asistența financiară oferită de Occident pentru realizarea reformelor și pentru stabilizarea economică, guvernarea comunistă nu poate să abandoneze deschis scopul integrării europene. De asemenea, după cum am arătat mai sus, implementarea PAUEM-ului ar zdruncina pozițiile PCRМ, creând un mediu politic mai competitiv și șanse egale pentru toate forțele politice. În această situație, actualei guvernări nu-i rămâne decât să apeleze la practici sovietice și să mimeze implementarea prevederilor-cheie ale Planului de Acțiuni și a reformelor democratice. Trendul a devenit atât de evident, încât este recunoscut deja și de analiștii occidentali³⁸.

O astfel de evaluare a rezultatelor realizării PAUEM aproape de încheierea termenului stabilit de implementare este respinsă de

oficialii moldoveni. Cu toate că președintele Voronin, după spusele lui Kalman Mizsei³⁹, a recunoscut existența unor asemenea deficiențe în implementarea Planului de Acțiuni cum sunt ”reforma judecătorească (independența procesului judiciar față de forțele politice), libertatea presei, climatul de afaceri, în particular posibilitatea de a desfășura activitatea de afaceri într-un mediu legal”, conducerea Moldovei nu recunoaște public asemenea lucruri. Dimpotrivă, în ultimul timp, a fost lansată o nouă afirmație, inițial de ministrul afacerilor externe și reintegrării europene Andrei Stratan, apoi și de subordonații săi. Se susține că Moldova a realizat pe deplin PAUEM, iar domeniile considerate de opoziție cu mari restanțe sunt, de fapt, abordate în PA destul de vag, starea de lucrurilor de aici neputând fi cuantificată, în consecință se oferă spațiu pentru diferite interpretări.

Aceasta a fost și concluzia, prezentată recent, la 11 ianuarie,

38 ”Nations in Transit 2007 – Moldova”, Nicu Popescu, Gheorghe Dura, Freedom House, p. 476 (http://www.freedomhouse.hu/images/fdh_gallery/NIT2007final/nit-moldova-web.pdf)

39 Interviu acordat de Kalman Mizsei agenției BA-SA-press, 11 ianuarie 2008

în cadrul reuniunii organizației ”Reporterul european”, de către Veaceslav Dobândă, șeful Departamentului Integrare Europeană a MAEIE, care a insistat asupra ideii că cel mai important este crearea unui cadru legislativ necesar⁴⁰. Subliniem că anume acest mod de abordare, când legislația este elaborată și adoptată, dar nu se implementează deliberat și este evaluat de experți drept încercare doar de a mima reformele.

Argumentul că domeniile restante nu sunt măsurabile i-ar putea convinge doar pe cetățenii din Republica Moldova. Nu credem că acest argument va funcționa în dialogul cu UE, care nu admit explicații precum că dezvoltarea instituțiilor democratice nu poate fi cuantificată și din această cauză nu poate fi realizată. Amintim că există numeroase organizații prestigioase, care monitorizează transformările democratice din mai multe state. Și implementarea PAUEM nu poate fi considerată de succes, în cazul când *Economist Intelligence Unit* evaluând în 2007 gradul de democratizare a Moldovei, i-a dat calificativul „democrație beteagă”, prestația la acest capitol fiind mai proastă

decât a Sri-Lancăi, a Namibiei, a Papua Noii Guineei și a Surinamului. Cele mai mici note au fost acordate la capitolul ”funcționarea guvernului”⁴¹. Guvernarea de la noi se face a uita că instituțiile de cercetare a transformărilor democratice care s-au dezvoltat în Occident, oferă cercetătorilor și politicienilor suficiente instrumente și dovezi pentru a evalua progresul democratic dintr-un sistem politic.

Eventual, am putea privi la prestația Moldovei privind dezvoltarea instituțiilor democratice în perioada de implementare a PAUEM, de la începutul anului 2005 până la sfârșitul anului 2007, dintr-o perspectivă comparativă. Datele care urmează vor arăta clar că la toate capitolele, Moldova a înregistrat progrese modeste, preponderent la începutul perioadei de implementare a PAUEM, acestea fiind și ele explicate doar de adoptarea legislației corespunzătoare de către parlament. Conform datelor din tabelul nr.1, prestația guvernului și a organelor de administrare publică locală nu a înregistrat nici un progres în perioada 2005-2007. Alți indicatori, privind procesul

40 ”Data aderării R.Moldova la UE depinde de doi factori, susțin experții”, Info-Prim Neo, 11 ianuarie 2008 (<http://info-prim.md/?x=22&y=12476>)

41 The Economist Intelligence Unit's *Indes of Democracy* 2007 (http://www.economist.com/media/pdf/DEMOCRACY_INDEX_2007_v3.pdf)

Tab. nr.1. Indicii națiunilor în tranziție, Freedom House⁴²

Domeniul	2004	2005	2006	2007
Administrația centrală	-	5.75	5.75	5.75
Procesul electoral	4.0	4.0	3.75	3.75
Societatea civilă	4.0	4.0	4.0	3.75
Liberatatea media	5.0	5.0	5.0	5.25
Administrația locală	-	5.75	5.75	5.75
Cadrul și independența judiciară	-	4.75	4.5	4.5
Corupția	6.25	6.25	6.0	6.0
Evaluarea democrației	-	5.07	4.96	4.96

electoral, independența judiciară și corupția au înregistrat creșteri doar la începutul procesului de implementare a PAEUM, datorită adoptării cadrului legislativ național aliniat la standardele europene. În ceea ce privește societatea, de asemenea s-a înregistrat o situație mai bună, comparativ cu anii precedenți, explicabile prin comportamentul conducerii, care a arătat disponibilitatea de a coopera cu societatea civilă. În anul trecut, libertatea presei a înregistrat o dinamică negativă. Este evidentă stagnarea dezvoltării democratice în Moldova în perioada 2005-2007, iar pe unele segmente, ca libertatea mass-mediei, s-a înregistrat un regres.

Pentru a avea o imagine mai exactă privind libertatea presei, vă oferim rezultatele evaluării, efectuate de organizația *Reporteri fără frontiere*. Tabelul nr. 2 prezintă clar că până în 2005 situația privind libertatea mass-mediei din Moldova se îmbunătățise, ca apoi să urmeze un regres continuu care durează până în prezent. Pentru comparație menționăm că la acest capitol Moldova se află după Congo, Republica Central-Africană, Emiratele Arabe Unite, Senegal, Albania, Timorul de Est, Liberia.

⁴² Evaluarea s-a făcut la scara de la 1 la 7, 1 însemnând cel mai înalt nivel al progresului democratic, iar 7 – cel mai redus. (<http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=17&year=2006>)

Tab. nr. 2. Indicii anuali privind libertatea presei⁴³

Anul	Scorul	Situația
2003	27	↑
2004	20.50	↑
2005	17.50	↑
2006	19.17	↓
2007	24.75	↓

Pentru a urmări starea de lucruri din alt domeniu fixat pentru realizare în PAUEM, în context comparativ de-a lungul anilor, să privim indicii percepției corupției, elaborat de către *Transparency International*. Din tabelul nr. 3 este clar că în perioada 2005-2006 nivelul corupției în Moldova a cunoscut un regres lent, însă deja în 2007 acest trend pozitiv a fost anulat, astfel înregistrându-se o creștere a corupției în Moldova. Comparată cu alte state ale lumii, Moldova este o țară cu un nivel mai înalt de corupție decât așa țări ca Egipt, Djibouti, Burchina Faso, Beliz, Tanzania, Sri Lanca, Svaziland, etc.

⁴³ Indicii mai mici corespund situației mai bune a libertății presei, indicii mai înalți marchează agravarea situației privind libertatea mass-mediei (http://www.rsf.org/article.php?id_article=24025). Săgeata în creștere, în tabel, arată schimbarea pozitivă a situației, iar cea în descreștere arată agravarea situației.

Tab. nr. 3. Indicii percepției corupției, TI⁴⁴

Anul	Scorul	Confidența	Situația
2003	2.4	1.6-3.6	-
2004	2.3	2.0-2.8	↓
2005	2.9	2.3-3.7	↑
2006	3.2	2.7-3.8	↑
2007	2.8	2.5-3.3	↓

Astfel, analizând aceste eforturi de cuantificare a transformărilor democratice din Republica Moldova, tragem concluzia că în perioada 2005-2007, când guvernarea actuală și-a asumat responsabilitatea să implementeze Planul de Acțiuni UE-RM, nu s-au înregistrat progrese în dezvoltarea instituțiilor democratice, iar legile adoptate, menite să promoveze schimbarea pozitivă din acest domeniu, nu au fost aplicate de către actuala guvernare. Un observator extern menționează lesne că este mimat procesul de implementare, nefiind asumate consecințele unor politici strategice corecte, ordonate potrivit principiilor economiei de piață și a statului de drept democratic

⁴⁴ *Transparency International* a publicat acești indici, bazându-se pe percepțiile nivelului de corupție al oamenilor de afaceri și analiștilor de țară. Ei se măsoară de la 0 (extrem de corupt) până la 10 (absolut incorupt) (http://www.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi). Săgeata în creștere, în tabel, arată schimbarea pozitivă a situației, iar cea în descreștere arată agravarea situației.

și pluralist. Din cauză că PCRM, care este partidul de guvernământ în Moldova în ultimii 7 ani, deține controlul absolut asupra tuturor ramurilor puterii, folosește în mod arbitrar resursele statului, urmărește realizarea priorităților sale, deține monopolul asupra politicii de cadre a funcționarilor publici și este practic invulnerabil la presiunile opoziției în promovarea politicii interne și externe. În consecință, eșecul în implementarea PAUEM este în esență

responsabilitatea PCRM, toate instrumentele de aplicare a legilor și de control a funcționalității acestora se află în mâinile partidului de guvernământ. Această concluzie nu este una nouă și nu contribuie la soluționarea problemei – stagnarea procesului de dezvoltare a instituțiilor democratice din Moldova, eșecul Planului de Acțiuni fiind rezultatul acestei stagnări.

PAUEM – UN PLAN BUN ÎN CONDIȚII RELE

Luând în considerație constrângerile politice pe care PCRМ le-a avut și le mai are de înfruntat, inclusiv împotrivirea Rusiei aspirățiilor de integrare europeană a Moldovei, credem că oricare dintre forțele politice existente ar fi vulnerabile acestor constrângeri și nu doar din cauza dependenței economico-comerciale față de Moscova și capacității acesteia să submineze sprijinul membrilor UE pentru integrarea Moldovei. Majoritatea politicilor mai influente din Moldova sunt de formație sovietică, au rădăcini sovietice și, evident, au și vulnerabilități care se trag din vremurile sovietice. Rusia, fiind moștenitoarea Uniunii Sovietice, i-a revenit și secretele acesteia, inclusiv și cele mai „murdare”. Nu în zadar majoritatea statelor din fostul Pact de la Varșovia s-au debarasat de foarte multe cadre formate în perioada sovietică, lansând adevărate curățări în rândurile funcționarilor, înainte de intrarea sa în structurile euro-atlantice. Prin urmare, o mare parte a insuccesului PCRМ, în calitate de partid de guvernământ, în realizarea PAUEM, se

explică prin vulnerabilitățile sistemului politic din Moldova.

Mai sus, am analizat una dintre cele mai periculoase moșteniri pe care le-a primit Moldova de la sistemul totalitar sovietic, din punct de vedere al creării condițiilor favorabile pentru apariția și consolidarea unui sistem autoritar. Această moștenire este populația sa, cultura politică inferioară și pasivitatea careia generează întrebări serioase privind capacitatea Moldovei de a supraviețui ca stat suveran și independent. Or, populația este hârția de turnesol a calității clasei politice, nu doar pe motiv că reprezintă mediul din care elita politică se recrutează, ci și din alte considerente: cererea determină oferta, dacă populația nu are cerințe mari față de clasa sa politică, apoi la conducere ajung persoane incompetente și aventurieri.

La rândul său, în special în perioada de transformare, clasa politică trebuie să fie sofisticată și competentă, pentru că în fața ei stă necesitatea, practic, de a crea

o națiune nouă, cu o identitate inclusivă, acceptată de majoritatea populației. În toate societățile și statele, rolul liderilor, pe tot parcursul istoriei, a fost unul central, la definirea și configurarea proceselor socio-politice și la formarea destinului națiunii⁴⁵. Așadar, o problemă o constituie populația, alta – clasa politică.

De fapt, toată asistența pe care Moldova a primit-o pentru a fi facilitată calea de tranziție spre o democrație funcțională, a avut o aplicare ”de sus în jos”, ținta fiind instituțiile și, prin urmare, clasa politică. Această abordare a problemei din partea partenerilor conține o eroare metodologică. De fapt, ar fi o afirmație puternică, însă există o mare doză de adevăr în faptul că inclusiv partenerii din Occident (guverne, ONG-uri, organizații internaționale și variate inițiative și fonduri) au contribuit substanțial la insuccesul Planului de Acțiuni. Oferind Moldovei asistență de dezvoltare politico-economică, pentru a-i da avânt pe calea transformării, aceste eforturi, în marea majoritate a cazurilor, au exclus din procesul de transformare populația, ofe-

rind atenție exagerată instituțiilor și clasei politice . A fost neglijat cel mai important participant al procesului politic, acționându-se după o logică asemănătoare cu cea sovietică: conducerea să genereze schimbările și să servească drept motor al progresului social-politic. Probabil că un alt impuls al unei astfel de abordări a fost ideea că populația va accepta ușor schimbările democratice, căci acestea sunt ”spre bine”.

Nu s-a luat în calcul însă scenariul când clasa politică nu dorește să dezvolte instituțiile democratice, căci acest fapt îi afectează interesele personale și de grup. În această situație, când populația nu participă la procesul de democratizare, transformarea a devenit o afacere doar pentru partenerii străini și clasa politică autohtonă. Astfel, PAUEM a continuat obiceiul deja stabilit în Moldova, devenind următorul proiect occidental jertvit pe altarul formalismului politic, care este un trend consolidat al culturii instituționale moldovenești⁴⁶, iar populația nu a fost suficient de educată, activă și mobilizată să își exercite funcția de control asupra guvernării. O astfel

45 Murad Tangiev, ”Political leadership and transitional democracy in the Russian Federation: Challenges and Prospects”, *Journal of Peace Conflict & Development*, 11 November 2007, p.3 (<http://www.peacestudiesjournal.org.uk>)

46 ”Proiectul Concepției securității naționale: test decisiv pentru elita politică moldovenească”, *Discussion Paper no.1*, august 2007, IDIS Viitorul, p. 15 (http://www.viitorul.org/public/913/ro/Discussion_Paper_IDIS_14septembrie.pdf)

de populație favorizează și ea formalismul politic al clasei politice, pentru că acceptă discursurile care vorbesc de succes, inexistent de fapt, pe care le-ar respinge imediat, dacă ar fi informată. În plus, sistemul politic creat încurajează abuzurile, în special, din partea clasei politice, fapt recunoscut și de oficialii din UE⁴⁷. Astfel, se impune necesitatea schimbării modului de abordare a ajutorului acordat Moldovei pentru transformarea democratică și trecerea la modele "de jos în sus". Necesitatea implicării în procesul politic a unei populații active și educate o sugerează și Cristoph Zoepel, ex-vice ministru de externe al Germaniei, când vorbește despre utilitatea implicării active a populației tinere și a societății civile, ca actori independenți în dialogul cu UE, privind PAUEM⁴⁸.

Nu trebuie să uităm nici de faptul, menționat de nenumărate ori de conducerea actuală, precum că PCRM este primul partid comunist în Europa care a venit la putere pe cale democratică. Care

47 "Președintele se comportă ca un monarh", a afirmat Marianne Mikko, europarlamentar, președinte al Delegației Comisiei Parlamentare UE-Moldova, referindu-se la președintele moldovean, în interviul său pentru portalul Europa.md, 11 noiembrie 2007 (<http://www.europa.md/rom/infto/2503>)

48 Interviul cu Dr. Cristoph Zoepel, realizat de portalul Europa.md, 11 decembrie 2007 (<http://www.europa.md/rom/infto/2692>)

ar fi caracteristicile unei populații, care doar după mai puțin de 10 ani după destrămarea Uniunii Sovietice votează în masă pentru un partid comunist? Studiile de specialitate privind spațiul post-sovietic au ajuns la concluzii care sunt valabile și pentru Moldova. În marea sa majoritate, populația nu înțelege pe deplin astfel de concepte ca supremația legii, libertatea presei, transparență în procesul politic, alegeri corecte și libere și, prin urmare, nici importanța lor. Așa se explică lipsa de încredere în idealurile democratice și lipsa criticii trecutului totalitar al Uniunii Sovietice⁴⁹. Fapt care sugerează ca populația cu o astfel de conștiință politică va accepta guvernări autoritare și va avea tendința să fie pasivă când i se vor leza drepturile și libertățile. Dovezi în acest sens pot fi găsite în număr mare, începând cu lipsa de răspuns din partea maselor la intimidarea liderilor săi politici din partea guvernării și terminând cu absența oricărei reacții din partea locuitorilor capitalei, când iarna au fost lăsați pentru o săptămână fără apă caldă, în urmă bătăliilor de influență între administrația centrală și primăria Chișinăului.

49 Sarah E. Mendelson și Theodore P. Gerber, „Soviet Nostalgia: An Impediment to Russian Democratization”, *The Washington Quarterly*, iarna 2005-2006, 29:1, pp. 83-96

CARE SUNT SOLUȚIILE?

Să facem o mică trecere în revistă și să evidențiem încă o dată problemele identificate în prezentul studiu care au dus la eșecul PAUEM,. Așadar, principalele cauze sunt:

- lipsa interesului conducerii actuale de a promova cu adevărat reformele democratice, tratate de PAUEM, din cauza că acest pas va duce la demontarea schemei de putere și relații create în perioada ultimilor 7 ani de PCRM, punându-se în pericol, astfel, puternice interese de grup, afiliate cu acest partid; acest tip de putere hegemonică, amenință stabilitatea regimului constituțional, caracterul lui pluralist, nedominat de o singură ideologie, constituind un obstacol major în efortul de aliniere a practicilor interne la standardele și normele internaționale;
- împotrivirea vehementă a Federației Ruse panului de integrare europeană a Moldovei și presiunile exercitate
- de ea atât asupra Chișinăului, cât și asupra unor membri ai UE, pentru a tergiversa sau lichida complet perspectiva Moldovei de a deveni membru al Uniunii Europene;
- mizarea excesivă a partenerilor occidentali pe conducerea actuală în procesul de implementare al Planului de Acțiuni, neglijându-se din participarea politică grupurile sociale organizate, tolerându-se informarea modestă ori chiar improprie a populației RM, care în mod normal trebuie să joace rolul mecanismului de control și de presiune asupra guvernării;
- dominarea unei mentalități vetuste, de factură sovietică , care inhibă deschiderea cetățenilor spre idealuri democratice ca supremația legii, libertatea presei, transparență în procesul politic, alegeri corecte și libere, afectând capacitatea populației de a deveni una din locomotivele procesului de transformare

democratică din țară, fiindcă nu înțelege și nu se identifică cu idealurile democratice;

Am mai spus că impulsul pentru elaborarea acestui studiu l-a servit conferința desfășurată recent despre rolul statelor de la Vișegrad în procesul Politicii Europene de Vecinătate. Motivul acestei note se explică prin faptul că studiul consideră statele de la Vișegrad drept un cadru care are un potențial înalt pentru a asista Moldova în procesul de integrare europeană. Fondurile și organizațiile occidentale specializate în dezvoltarea democratică prezente în Moldova, vor fi limitate în capacitatea de asistență în cazul ultimelor două probleme enumerate mai sus.

În primul rând, acestea au modele de strategii testate în variate colțuri ale lumii și lucrează cu partenerii urmând mecanisme stabilite. Având acest cadru instituțional consolidat, normal că va exista o opoziție în interiorul organizațiilor pentru posibile modificări sau alterări ale strategiilor sale. Schimbările includ necesitatea de instruire a personalului, a adaptării structurilor organizaționale, precum și riscul eșecurilor și criticilor, până nu

va fi stabilit un model eficient. Mai mult decât atât, ele au nevoie reușită, pentru a completa portofoliul său cu "victorii", iar rezolvarea problemelor trei și patru necesită eforturi de lungă durată, unde rezultatele sunt greu cuantificabile și nu vor fi palpabile în scurt timp.

Membrii grupului de la Vișegrad nu se confruntă, evident, cu probleme de tipul celor expuse în cazul organizațiilor specializate și interesul lor față de Moldova este de altă natură. Statele grupului de la Vișegrad (Ungaria, Polonia, Cehia și Slovacia), în primul rând, asemeni Moldovei, au trăit experiența ocupației sovietice, ceea ce le permite să înțeleagă mai bine problemele cu care ne confruntăm, decât statele Europei de Vest. Apoi, aceste țări sunt, într-un fel, aliații naturali ai Moldovei, pe motiv că înțeleg dificultățile apărute din relațiile cu Federația Rusă, și ne simpatizează. Experiența lor relativ proaspătă ținând de tranziția de la sisteme totalitare la sisteme democratice cu economie de piață, prezintă la fel un interes deosebit pentru Moldova. În cele din urmă, ne este interesantă experiența grupului de la Vișegrad de aderare la structurile euro-

atlantice, aderarea la Uniunea Europeană. După aderare, aceste țări au format frontiera de est a UE, transformându-se, astfel, în „experții” Uniunii Europene pe regiunea Europei de Sud-Est, cu care ceilalți membri se consultă. În plus, regiunea în care se află Moldova prezintă interes natural pentru politica externă națională a acestor patru state, inclusiv și pentru că ele, în afară de a fi experții UE în regiune, tind să influențeze acțiunile externe ale UE în zonă.

Desigur, nu putem să le tratăm superficial această problemă, deoarece agenda politicii externe a acestor state este destul de variată. Ele au relații de intensitate diferită cu Rusia, un actor influent și activ în regiune, diverse percepții privind interesele lor naționale, care le și ghidează prioritățile externe. Revenind la studiul ECFR în problema relațiilor UE-Rusia, trebuie să menționăm că acesta a calificat Ungaria și Slovacia în relațiile lor cu Rusia drept „pragmatici amicali”. Republica Cehă este considerată „pragmatic rece”, iar Polonia a fost inclusă în lista „războinicilor”. Actualmente, Moldova pare să aibă cele mai „intense” relații cu Ungaria, care și-a oferit incinta ambasadei sale

la Chișinău pentru a găzdui Centrul Comun de Vize, posibil din coincidență un diplomat ungar este Reprezentant special al UE pentru Moldova, iar un general de poliție ungar conduce Misiunea de monitorizare a frontierei între Ucraina și regiunea transnistreană (EUBAM). Există, de asemenea, proiecte între diferite instituții ale societății civile din Moldova și parteneri din Cehia și Polonia, dar acestea au mai mult un caracter haotic și nu sunt ghidate de planuri de lungă durată, ca să fie considerate obiective strategice.

Este important că toate aceste țări ne susțin sau nu se opun aspirațiilor de integrare europeană a Moldovei, iar ceea ce privește proiectele și domeniile concrete de cooperare, e nevoie să fie studiate particularitățile experienței, ale intereselor și limitărilor existente în fiecare caz aparte. De exemplu, în Slovacia funcționează unul din ONG-urile cele mai renumite în Europa în problemele mass-mediei, „Memo-98”. Această organizație deja are experiență de lucru în Moldova, reprezentanții ei fiind implicați în monitorizarea alegerilor generale locale din vara anului trecut.

RECOMANDĂRI

Pentru studierea oportunităților și intereselor de cooperare este necesar să fie creat un cadru comun de dialog cu membrii societății civile din statele grupului de la Vișegrad, precedat de o activitate de popularizare a acestei idei și de identificare a potențialilor parteneri. În urma acestor activități preparatoare, s-ar putea organiza un forum, în cadrul căruia ar fi prezentate dificultățile cu care se confruntă Moldova în procesul de integrare europeană, ținându-se cont de opiniile și posibilitățile potențialilor parteneri din grupul țărilor de la Vișegrad. Un exemplu în acest sens ar fi crearea unui forum asociativ (format de către centre neguvernamentale de analiză, evaluare de politici și monitorizare, cu posibila implicare a unor organizații guvernamentale din cele patru state după modelul *Vișegrad+1*), în care Moldova ar fi reprezentată doar de către societatea civilă. Eventual, acest cadru ar elabora un plan strategic pentru Moldova, care ar fi susținut de diferite proiecte, astfel încât forumul "Vișegrad+1" să devină o umbrelă, asumându-și totodată

responsabilitatea de a canaliza eforturile și resursele în direcțiile determinate de plan, întru lichidarea eficientă a problemelor elucidate.

Domeniile principale ale acestei cooperări trebuie să fie orientate în mod evident spre lichidarea restanțelor PAUEM, spre crearea mecanismelor de atragere a guvernării în procese de transformare democratică ireversibilă, spre promovarea transparenței și dialogului mai activ cu UE și, cel mai important, spre lansarea unui context strategic pentru realizarea proiectelor care ar demara educarea politică a populației și participarea acestora mai activă la viața politică și socială a țării. Acest concept are la baza sa necesitatea de a crea un canal de comunicare cu UE, paralel cu cel existent între guvernare și Uniunea Europeană. Există semnale și premise că UE ar fi interesat de apariția unui astfel de mecanism, exemplul fiind recenta solicitare a UE prin care cere societății civile din Moldova (și din alte state) să asiste Uniunea Europeană

la evaluarea PAUEM⁵⁰. În afară de faptul că această inițiativă, dacă va fi realizată, va implica guvernarea într-o competiție, va institui un control mai eficient al măsurilor întreprinse de aceasta în implementarea PAUEM sau a documentului care îl va înlocui și va consolida rolul societății civile din Moldova în politica internă. În plus, dacă se reușește atragerea partenerilor din statele de la Vișegrad, acest fapt va crește nivelul de lobby pe care cei patru îl vor face pentru Moldova în structurile europene.

Recomandările prezentate în acest studiu au urmărit să contureze *un model de cooperare*. Ideea principală pe care am urmărit-o este identificarea celor mai eficiente mecanisme și mo-

duri de acțiune care ar permite rezolvarea celor patru probleme analizate detaliat în acest studiu. Procesul de integrare europeană să arată a fi unul îndelungat, însă pentru eficientizare e absolut nevoie să se sprijine pe doi piloni – implicarea cetățenilor în procesul de transformare democratică, preconizat de PAUEM, inclusiv prin educarea acestora, și crearea de către societatea civilă a unui canal propriu de comunicare permanentă cu UE, paralel cu cel al guvernării, fapt care va genera concurența sănătoasă, transparența procesului de implementare a obligațiilor RM, pentru eventuala aderare la UE, și va consolida influența societății civile în viața politică din Moldova.

⁵⁰ Invitație de contribuții pentru rapoartele de progres PEV (http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/consultation/consultation2008_en.pdf)

Dumitru Mînzărari este analist pentru probleme de securitate și politică externă la Institutul pentru Dezvoltare și Inițiative Sociale IDIS Viitorul. El este absolvent al Colegiului Militar „Alexandru cel Bun”, a obținut diploma de licențiat în științe politice a Universității de Stat din Moldova, și gradul de magistrul în politica internațională de securitate a Universității Columbia din New York. A activat la Ministerul Apărării al Republicii Moldova, unde a fost responsabil pentru cooperarea cu NATO și OSCE, controlul armamentelor convenționale și subiectele legate de operațiunile de menținere a păcii. A participat la Operațiunea OSCE de monitorizare a frontierei între Georgia și Federația Rusă. Este câștigător al burselor de merit Edmund S. Muskie și Lane Kirkland.

www.viitorul.org

DATELE DE CONTACT:

Str. Iacob Hâncu 10/1.
Mun. Chișinău.
Republica Moldova

TEL. 373-22 22-71-30, 22-18-44.

FAX. 373-22 21-09-32

idis_viitorul@mdl.net